Ala SAINENCO

Secvențe ale imaginarului lingvistic: o analiză comparativă

A. S. – doctor în filologie, conferențiar universitar. Este autoarea unor articole publicate în reviste de specialitate şi volume de profil, precum și a unei monografii – *Ritm în limbaj (analiza liricului)* –, a unui dicționar și a mai multor manuale. Domeniile principale de interes: lingvistica textului, morfologia limbii române, psiholingvistica.

Ca ființă cu o anumită structură biologică și psihologică și cu anumite necesități, omul, în încercarea de a se pune în relație cu lumea care îl înconjoară, abordează întotdeauna un punct de vedere care se proiectează în formele sale de manifestare. Dintre acestea, limbajul reflectă în forma cea mai evidentă punctul de vedere uman generalizator asupra lumii. Humboldt afirma, în acest sens: „Întrucât orice percepere obiectivă se amestecă în mod inevitabil cu subiectivitatea, putem considera că orice individualitate umană reprezintă, chiar și independent de limbă, o perspectivă particulară a viziunii asupra lumii. Ea se realizează însă ca atare încă și mai mult prin limbă, căci [...] cuvântul, la rândul lui, printr-o accentuare a auto-semnificării, se prezintă pe sine sufletului ca obiect, adăugând o nouă specificitate. În această nouă specificitate, care este cea a unui sunet vocal, în cadrul uneia și aceleiași limbi predomină în chip necesar o analogie cuprinzătoare; și pentru că asupra limbii uneia și aceleiași națiuni acționează o subiectivitate uniformă, în orice limbă este implicată o viziune specifică asupra lumii” [1, p. 95]. Respectiv, viziunea umană asupra lumii se lasă dezvăluită prin limbaj, iar studiul acestuia permite înțelegerea *modului de a fi* al unei *lumi lingvistice* printre alte *lumi lingvisti-*

BDD-A27848 © 2018 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:05:01 UTC)

ce. Dintre formele limbii în care se reflectă viziunea lingvistică asupra lumii și prin care se construiește imaginarul lingvistic comun, proverbele și zicătorile, locuțiunile și expresiile (într-un cuvânt, formele discursului repetat) reprezintă mijloacele cele mai frecventate de cercetători în demersurile lor. Ca fragmente a „ceea ce s-a spus deja" [2, p. 259], formele discursului repetat au și funcția de conservare și transmitere a unor imagini ale lumii, consolidate în timp și transmise prin generațiile de vorbitori, reținând o viziune arhaică asupra lumii, care continuă să medieze apropierea de lumea reală. Cadrele și contextele modificând-se însă, implicit, se modifică, într-un ritm mai lent sau mai alert, și viziunea lingvistică asupra lumii. Proba acestor modificări o pot da structurile asociative ale unei limbi. Or, dacă înțelesurile însele, așa cum consideră J. P. Mc Kinney, citat de I. Oprea, sunt „capacitatea anumitor sunete de a produce în indivizi cu anumite trăsături o anumită dispoziție a experienței sau a acțiunii" și „înainte de a deveni stimuli de un anume fel, înțelesurile trebuie să fie produse ale experienței cognitive, foarte adesea desfășurate într-o perioadă lungă de timp și să fie, prin urmare, purtătoare ale acestei experiențe" [3, p. 251], structurile asociative vor reține alte sau aceleași imagini cu cele ale discursului repetat, în funcție de experiența pe care o reflectă. Analiza comparativă a structurilor semantice și contextuale a unor cuvinte din proverbele culese de Iuliu A. Zanne [4] cu structurile asociative ale acelorași cuvinte înregistrate de „Dicționarul asociativ al limbii române" [5] indică asupra unor continuități și discontinuități în imaginarul lingvistic, după cum se va putea observa din exemplele de mai jos.

1. Definiția lexicografică a cuvântului *apă* are o vădită notă terminologică: „lichid incolor, fără gust și fără miros, compus hidrogenat al oxigenului, care formează unul dintre învelișurile Pământului". Formele discursului repetat și structurile asociative (cu o singură excepție – *lichid*, cu 31 de răspunsuri) transpun o altă viziune, metaforică sau pragmatică, după caz, despre apă.

Un fragment privitor la apă, selectat din județul Vâlcea de Teodor Bălășel și reprodus de Iuliu A. Zanne [6, p. 97], conturează imaginarul lingvistic al apei, așa cum apare și în structuri asociative și forme ale discursului repetat: *apa e sfântă pe lume, că dacă n-ar fi apa, n-ar*

BDD-A27848 © 2018 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:05:01 UTC)

mai fi nimic pe lume, ar fi pustiu… apa e curățenia lumii. Răspunsurile respondenților pentru cuvântul-stimul *apă* susțin aceeași viziune, *apa* asociindu-se cu *viață* (136), *sursa vieții* (4), *existență* (4), *esența vieții* (2) – în total 146 de asocieri din 728.

Apa se asociază și cu sfințenia: *puritate* (19), *liniște* (3), *pur* (3), *agheasmă* (2), *cristal* (2), *curățenie* (2).

Pe a doua poziție în șirul reacțiilor se situează lexemul *sete* (100), care se înscrie în relația necesitate–satisfacere. Pe aceeași linie de conținut vin răspunsurile *a bea* (4) și *bea* (3).

În proverbele românești, *apa* apare în același context cu *focul* (cuvânt pe care îl regăsim și în structura asociativă cu frecvența 8): *toată apa stinge focul; apa, cât de tulbure, tot stinge focul; apa depărtată nu stinge focul; a aduce apă după ce s-a stins focul.*

Determinativele apei, în structurile asociative, sunt: *rece* (35), *limpede* (28), *dulce* (24), *plată* (15), *curată* (13), *minerală* (11), *caldă* (10), *potabilă* (10), *curat* (8), *bună* (7), *lină* (6), *sărată* (6), *pură* (5), *vie* (5), *cristalină* (3), *sfințită* (3), *adâncă* (2), *chioară* (2), *curgătoare* (2), *multă* (2) și marchează mai curând o apreciere pozitivă (mai puțin determinativul *chioară*).

Determinativul cel mai frecvent în structura proverbelor este *lină*, care însă dezvoltă o conotație accentuat negativă: *mai mult să te temi de apa lină decât de cea tulbure; nicio apă mai rea decât ceea ce doarme; apa lină mult te-nșală; ca apa lină nicio primejdie mai rea; apele line sunt adânci; apa lină spală țărmul; apa lină face mult noroi, iar cea repede și pietrele le spală.*

Un alt determinativ (interpretabil, de altfel, pentru că în română, luat izolat, cuvântul poate fi atât substantiv, cât și adjectiv), indicat frecvent ca reacție la stimulul *apă*, este lexemul *mare* (26), în proverbe fiind secundat de adjectivul *mic: apele mici fac râurile mari; apele cele mari înghit pe cele mici; apele cele mai mici în cele mai mari se varsă.*

Structurile asociative rețin întreaga rețea hidrografică: *izvor* (21), *râu* (17), *fântână* (11), *lac* (5), *ploaie* (4), *val* (4), *ocean* (2). În proverbe avem: *a căra apă la puț; nu căra apă la fântână; a căra apă la râu.*

BDD-A27848 © 2018 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:05:01 UTC)

E de consemnat și relația *apa–curge* (3) și, respectiv, proverbul *apa curge, pietrele rămân* (cu diferite variante: *apa curge și se duce, pietrele rămân pe loc; apa curge, arina rămâne*). Frecvență redusă în structura asociativă a acestei sintagme se explică prin faptul că verbul apare, în general, rar în structurile asociative românești ca reacții la substantive, probabil, și din motivul că substantivele în anchete sunt date la forma nearticulată, iar conjugarea cu un verb impune articularea lor.

2. *Șarpele* are imaginea unei vietăți dezagreabile atât în structurile asociative, cât și în proverbe. Asocierile leagă șarpele, în primul rând, de venin. Avem, astfel, reacțiile: *venin* (179), *veninos* (43), *otravă* (2) – 224 de asocieri din 787, adică aproximativ 1/3.

Starea pe care o generează șarpele este, în general, frica: *frică* (64), *pericol* (15), *teamă* (9), *spaimă* (7), *fobie* (3), iar proverbul dă măsura fricii: *șarpele se sperie de el însuși pielea lui când o vede spânzurată.*

Frica este motivată prin pericolul de a fi mușcat de șarpe. De aici, asocierile cu mușcătura: *mușcă* (4), *mușcătură* (3), *a mușca* (2), respectiv: *moarte* (4); *durere* (2) și utilizarea substantivului *șarpe* cu verbul *a mușca* în proverbe: *nu călca șarpele pe coadă, dacă nu vrei să te muște; șarpele, până nu-l calci pe coadă, nu se-ntoarce să te muște; cine pe șarpe de coadă îl apucă îndată se mușcă; pe cel ce-l mușcă șarpele și de șopârlă se teme; șarpele, cât de mult îl vei mângâia, el tot te va mușca; crește șarpele în sân ca mai bine să te muște; să nu te muște șarpele de limbă.*

Șarpelui îi sunt atribuite doar calități depreciative, fiind asociat cu: *rău* (28), *răutate* (12), *urât* (9), *urâțenie* (4), *scârbos* (6), *periculos* (5), *dușman* (4), *trădare* (3), *dușmănie* (2), *fioros* (2), *pervers* (2). Chiar și calitățile fizice consemnate sunt marcate disforic: *lung* (20), *rece* (19), *verde* (9), *alunecos* (8), *mare* (5), *solzi* (2), *piele* (4), *coadă* (2).

Calitatea *rece* este reținută și de proverbe: *îi trece un șerpe rece prin sân.* Iar dintre elementele fizicului, cel mai frecvent sunt vizate: coada – *nu călca șarpele pe coadă, dacă nu vrei să te muște; șarpele, până nu-l calci pe coadă, nu se-ntoarce să te muște; cine pe șarpe de coadă îl apucă îndată se mușcă; șarpele nu-și arată niciodată coada înainte; a călca șarpele pe coadă*; capul –

BDD-A27848 © 2018 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:05:01 UTC)

șarpe cu cap de muiere; șarpele, când îl doare capul, iese la drum; pielea – *ca șarpele care și-a lepădat pielea; șarpele se sperie de însușii pielea lui când o vede spânzurată*; gura – *strigă și țipă ca din gură de șarpe.*

În proverbe este invocat și adăpostul șarpelui: *în orice gaură poți găsi șarpe cât de mic; în orice gaură se vâră șarpe cât de mare; chiar din gaură de șarpe; a se ascunde în gaură de șarpe.*

O serie de asocieri reprezintă relația gen–specie: *reptilă* (34), *animal* (22), *târâtoare* (6), *vietate* (3); raportarea la alte specii: *șopârlă* (13), *râmă* (2), *zmeu* (2); speciile șarpelui: *clopoței* (11), *viperă* (11), *boa* (9), *clopoțel* (4), *cobră* (4), *anaconda* (3), *cu clopoței* (2). Dacă sumăm diferitele denumiri ale aceleiași specii – *clopoței* (11), *viperă* (11), *clopoțel* (4), *cu clopoței* (2) – constatăm că cea mai vizată specie este *vipera*. Cuvântul se regăsește și în expresia *pui de viperă*, viperă însemnând, în general, „om rău".

Asocierile înregistrează și valențele biblice ale cuvântului: *viclenie* (13), *viclean* (12), *șiret* (9), *păcat* (8), *măr* (5), *ispită* (4), *diavol* (4), *iad* (3), iar proverbul spune: *în pielea șarpelui se ascunde dracul.*

3. Cea mai frecventă reacție la cuvântul-stimul *gură* – *buze* (177) – trimite la sensul restrâns al acestuia: „buzele și deschizătura dintre ele". Interpretarea anatomică continuă în șirul asociativ cu: *dinți* (92), *limbă* (59), *față* (14), *nas* (14), *organ* (13), *buză* (15), *cavitate bucală* (12), *dinte* (9), *om* (6), *corp* (4), *fată* (4), *orificiu* (3), *cap* (3).

Trăsăturile gurii sunt, în cea mai mare parte, negative: *mare* (126), *spartă* (47), *rea* (15), *spurcată* (11), *închisă* (3), *proastă* (3), *lungă* (2), *puturoasă* (2), *strâmbă* (2); mult mai rar pozitive: *dulce* (15), *de aur* (8), *aurită* (5), *bogată* (4) și nu vizează aspectul fizic decât în cazurile: *mică* (19), *frumoasă* (2).

Unele trăsături se regăsesc, numite direct sau doar sugerate, și în formele discursului repetat:

- *mare* (126): *a avea gură mare*; *în gura mare*; pe același plan semantic se înscriu: *gură lată*; *gură largă*; + *șură* (3): *are gura cât o șură*;

- *rea* (15): *gură rea, inimă rea; gura rea numai pământul o astupă*; *gura*

BDD-A27848 © 2018 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:05:01 UTC)

omului e iad: cât să-i dai tot zice: ad!; *a fi rău de gură*;

- *strâmbă* (2): *gură strâmbă; gură desfrânată*;

- *puturoasă* (2): *gură împuțită*; *gura care e-mpuțită / altui e nesuferită*; *gura care singură pe sine se laudă pute*;

- *spartă* (47): *gură spartă*;

- *cască* (5): *gură cască; a rămas cu gura căscată; gură cască, semn de minte proastă; cine umblă cu gura căscată îi intră muștele*;

- *de aur* (8): *gură de aur*;

- *aurită* (5): *fie-ți gura aurită; parcă-i cu gura aurită*;

- aprecieri pozitive reflectă și: *a fi bun de gură; a avea gură dulce*.

Formele discursului repetat rețin și alte trăsături: *a avea gură de cârpă*; *toacă-gură; a avea gura slobodă; a avea gură chioară; gură strâmbă*.

În mod evident, atât în structurile asociative, cât și în formele discursului repetat, *gurii*, de fapt, vorbirii în general, i se atribuie calități negative.

Se pot distinge, în acest sens, al aprecierilor negative sau pozitive a gurii ca „vorbire", prin alte structuri asociative:

- o serie de reacții cu semul [neutru]: *vorbire* (24), *cuvinte* (17), *a vorbi* (13), *cuvânt* (12), *voce* (11), *comunicare* (10), *grai* (10), *vorbi* (9), *glas* (6), *vorbește* (6), *vorbit* (6), *sunet* (4), *vorbăreț* (4), *vorbăreață* (3), *tace* (3), *discuții* (2);

- o serie de reacții cu semul [apreciere negativă]: *vorbăraie* (3), *bârfă* (2), *guraliv* (2), *vorbă multă* (2), susținută și de reacțiile *vorbă* (102), *vorbe* (54), dacă ținem cont de faptul că relația *vorbă–cuvânt* se înscrie în raportul sacru–profan.

Și dintr-un sens, și din altul reiese însă că gura este văzută, în primul rând, ca organ al vorbirii. Primordialitatea funcției de vorbire a gurii este susținută de preponderența reacțiilor cu semul [vorbire] și de prevalarea formelor discursului repetat în care lexemul face trimitere la vorbire. A se mai vedea, în acest sens: *gura taie mai mult decât sabia; gura îndulcește, gura amărăște; din gura omului bun vorbă rea nu iese*

BDD-A27848 © 2018 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:05:01 UTC)

niciodată; a unge cu ruga; din gură în gură; a sări cu gura; îi umblă gura ca râșnița; îi umblă gura ca o moară stricată; a vorbi cu gura altuia; a vorbi cu gura pe jumătate; a lua piatră în gură; a avea gura legată; a avea gura împuțită; a avea apă în gură; i-a venit apa la gură; îi taie gura-n săbii; îi taie gura în fier; îi taie gura; a vorbi cu două guri; cel ce gura nu-i tace ca rânduneaua vorba face; a-și pune lacăt la gură (*căci gura aduce ura*)*; pune frâu la gură și lacăt la inimă.*

În formele discursului repetat, *gură*, prin structuri sintactice adversative, redă și trăsătura „fățarnic": *frate-meu din gură, iar de la inimă foc și otravă; zici din gură că-ți sunt dragă, / limbă plină de otravă; din gură miere, iar din inimă otravă; din gură te unge și din inimă te frige; la gură ca un miel, iar la inimă lup întreg; lesne din gură, anevoie din mână; bun de gură, rău de mână.*

În afară de *gura umană, individuală*, proverbele românești și structurile asociative contrează și imaginea unei *guri comune, a lumii*: *frunză verde lobodă, / gura lumii-e slobodă; gura lumii slobodă; gura lumii nu o poți opri; ferească Dumnezeu de gura lumii; gura lumii numai pământul o astupă; gura lumii nici pământul nu o astupă; nu te lua după gura lumii că dai în gropi.*

Pe lângă funcția de asigurare a comunicării, *gura* este legată, în mod evident, și de alimentare. Avem, astfel, structurile asociative: *mâncare* (92), *hrană* (6), *gust* (4), *a mânca* (4), *foame* (3), *mânca* (3), *lingură* (2), *mănâncă* (2) și proverbele: *cască gura cât poți înghiți; mănâncă cu gura altuia; a lăsa gura apă după ceva; a-și pune gura la cale; gură de om / gură de câine / cere pâine; după gură lingură.*

O funcție reținută de structurile asociative este cea a sărutului: *sărut* (93); *pupic* (2); *iubire* (2).

4. Asocierile și proverbele circumscrise lexemului *bătrân* denotă câteva atitudini:

- apreciere, prin reacțiile: *înțelept* (47), *înțelepciune* (22), *experiență* (10), *deștept* (3), respectiv: *cuvântul bătrânului miroase*;

- compasiune: *neputincios* (15), *bolnav* (8), *neajutorat* (8), *respect* (6),

BDD-A27848 © 2018 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:05:01 UTC)

chinuit (4), *milă* (4), *neputință* (4), *jale* (2), *tristețe* (2), *amărât* (2), respectiv: *cinstește pe bătrâni, căci și tu poți fi bătrân; a fi bătrân uitat*;

- dezaprobarea, mult mai rar prin structurile asociative: *boșorog* (2); *nebun* (2) și mult mai frecvent prin formele discursului repetat: *vai de ceea ce cade pe mână de om bătrân; omul bătrân și nebun leagă-l de gard și dă-i fân; bătrânii pe la sfârșit ca copii de-a bușelea; bătrânii satului ca câinii la o turmă; om bătrân și cu minte de copil.*

Structurile asociative conturează o imagine mult mai complexă a bătrânului comparativ cu proverbele. Prima reacție ca frecvență este lexemul *moș* (100), care în română desemnează atât „bărbatul (mai) în vârstă", cât și – în uz mai restrâns – reprezintă un apelativ cu care cineva mai tânăr se adresează unui bărbat mai în vârstă. Șirul sinonimic continuă cu *moșneag* (17), *bunic*, în cele mai diverse forme, ca și corelare a vârstei umane cu structura familiei: *bunic* (46), *bunici* (18), *bunel* (14), *bunica* (7), *bunicul* (5), *bunei* (4), *tataie* (3), *bunelul* (2), *bunică* (2). Elementul definitoriu al *bătrânului* este, conform structurilor asociative, vârsta: *vârstă* (11), *trecut* (8), *etate* (4), *timp* (4), *om în vârstă* (2), *trecut prin viață* (2), *sfârșit* (4); iar alte atribute sunt: *barbă* (10), *pensie* (7) – *pensionar* (4), *alb* (6) – *cărunt* (6) – *sur* (3) – *păr alb* (2), *baston* (4) – *cârjă* (2), *ochelari* (3), *riduri* (13) – *rid* (3) – *zbârcit* (2).

A doua reacție ca frecvență este bazată pe raportul de antonimie *bătrân–tânăr*: *tânăr* (68). Raportul antonimic apare și în proverbe prin contrapunerea celor două vârste într-un raport sintactic adversativ: *bătrânii sunt între bătrâni și tinerii între tineri; bătrânul iubește pentru tânăr, iar tânărul pentru bani.*

5. Vorbitorii de limba română asociază cuvântul *război* cu *pace* (92), care desemnează starea opusă conflictului militar. A doua asociere ca frecvență transpune o apreciere accentuat negativă: *sânge* (55 + *sângeros* – 5), conotația negativă fiind, în general, dominantă pentru structura asociativă a cuvântului *război* în mentalul românesc. Războiul se asociază, în mentalul românesc, cel mai adesea, cu violența și moartea: *sânge* (55), *sângeros* (5), *omor* (4), *omoruri* (3), *moarte* (49), *morți* (9), *crime* (5), *crimă* (2), *tragedie* (4). Determinativele războiului sunt: *crâncen* (4), *crunt* (2), adjective ce selectează în structura lor lexica-

BDD-A27848 © 2018 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:05:01 UTC)

lă semul [+violență], și *rău* (4), care, secundat de substantivul *răutate* (9), își accentuează semnificația „care face, în mod obișnuit, neplăceri altora”. Neavând justificări, în mentalul colectiv românesc *războiul* este calificat și drept *prostie* (3).

Câteva serii sinonimice perimetrează, în gradație, implicațiile *războiului*:

- la nivel de emoție: *neliniște* (8) – *necaz* (3) – *frică* (3) – *teamă* (6) – *groază* (4);

- la nivel de sentiment: *dușmănie* (3) – *ură* (12) – *furie* (2);

- la nivel de stare: *tristețe* (6) – *durere* (41) *suferință* (9);

- la nivel de consecințe: *distrugere* (6) – *dezastru* (4) – *haos* (8).

Puținele reacții care pot fi considerate neutre se referă la „uneltele” războiului: *arme* (36), *armă* (9), *sabie* (3); forțele implicate: *armată* (10), *bărbat* (2), *militari* (2), *militar* (2), *dușman* (2), *soldați* (6), *soldat* (8), *oameni* (4); situațiile tactice: *atac* (2), *luptă* (58), *lupte* (5), *bătălie* (9).

Numele proprii, reacții la stimulul *război*, sunt *Hitler* (4), *Rusia* (4), *Ucraina* (2), ultimele două făcând – e de presupus – referire la conflictul armat din zonă, iar ultimul – la al Doilea Război Mondial. Sporadic, printre numele proprii apar: *Putin* (1) și *Decebal* (1), *Afganistan* (1), *Vietnam* (1) și *Germania* (1).

În structura proverbelor *război* se leagă mai curând de vitejie: *la război înapoi / și la pomană dă năvală; la război coadă și la fugă fruntea; voinic la danț și la război în lanț; după război se vede capul viteazului și urma fricosului; numai la război se cunosc vitejii; după război mulți viteji se găsesc.*

6. Structura asociativă a cuvântului *ac* se suprapune pe definiția acestuia: mica ustensilă de oțel, subțire, ascuțită și lustruită, prevăzută cu un orificiu prin care se trece un fir, care servește la cusut: *mic* (25), *instrument* (6) + *obiect* (4), *subțire* (26), *ascuțit* (43), *gaură* (3), *ață* (263) + *fir* (3), *coase* (16) + *cusut* (14) + *cusătură* (10). Funcția primară a acului, ustensilă care servește la cusut, este vizată și prin asocierile: *cro-*

BDD-A27848 © 2018 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:05:01 UTC)

itorie (7), *croitor* (6), *haină* (6), *haine* (6), *cojoc* (5), *țesătură* (3), *de cojoc* (2), *croitoreasă* (2), *croșetare* (2).

Polisemia cuvântului *ac* se conturează prin: *albină* (17), *arici* (5), *seringă* (5) + *injecție* (6).

Accidental, acul înțeapă și provoacă durere, de aici asocierile: *înțepătură* (50) + *înțepat* (15) + *înțeapă* (13) + *înțepător* (5) + *înțepa* (4), *împunge* (5) + *împuns* (3) + *împunsătură* (2) și *durere* (40) + *dureros* (2), *sânge* (15), *frică* (4), *pericol* (2).

Dimensiunea *mic*, reținută și de structurile asociative (*mic* – 25), este alăturată funcției acestuia de a coase (*coase* – 16, *cusut* – 14, *cusătură* – 10) și finalității (*haine* – 16, *haină* – 16) în proverbul: *acul este mic, dar scumpe haine coase* (sens circumscris și proverbului: *acul e mic, face lucruri mari*).

E lucru știut că pentru a coase un cojoc este nevoie de un ac anume. De aici expresia *a avea ac de cojoc* sau: *cum e acul și cojocul; a avea ac de cojocul cuiva* și structurile asociative: *cojoc* (5), *de cojoc* (2), *de cojocul tău*.

7. Verbul *a bea* generează o serie de structuri asociative lineare, dictate de valența sa combinatorie, care impune, atunci când nu este folosit cu valoare absolută, prezența obiectului direct. Se poate distinge, în acest sens:

- o serie a băuturilor nealcoolice: *apă* (250) – prima și cea mai frecventă reacție (250 de reacții din 792), *suc* (29), *ceai* (17), *cafea* (8), *lapte* (7), *Coca-Cola* (6), *apa* (4);

- o serie a băuturilor alcoolice, cu 161 de reacții însumate: *vin* (60), *alcool* (31), *țuică* (7), *vodcă* (4), *palincă* (2), *vin roșu* (2), *whisky* (2), susținută de alte 53 de cuvinte-reacții care conțin semul [alcool]: *alcoolic* (9), *mult* (7), *beat* (5), *beție* (5), *consumă* (5), *cinstește* (4), *consuma* (4), *a consuma* (2), *dependență* (2), *distracție* (2), *relaxare* (2), *servește* (2), *servi* (2), *viciu* (2).

Elementele din prima serie sunt preponderente: 321 față de 214 reacții în seria a doua.

BDD-A27848 © 2018 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:05:01 UTC)

Din 41 de proverbe înregistrate de Iu. Zanne, doar 5 nu se referă la alcool, ci, în mod explicit, la *apă* (*s-o bei într-un pahar cu apă; s-o bei cu lingura de apă; l-ar be într-o lingură de apă; cât ar be o lingură de apă*), iar 36 de proverbe denotă dezaprobarea fenomenului.

Compararea structurilor asociative și a formelor discursului repetat, pe de o parte, pune în evidență existența unor continuități și discontinuități în evoluția imaginarului lingvistic, iar pe de altă parte, permite formularea unor ipoteze privind structurarea acestuia. Astfel, dintre elementele comparate, *apă, șarpe, gură, ac* își menține configurația imuabilă, iar *bătrân, război, bea* prezintă discontinuități.

Imuabilitatea lexemelor din prima categorie se explică, credem, diferit:

- *apă, șarpe, gură* sunt elemente centrale ale imaginarului, care se modifică mai lent: fiind „unul din cele 4 elemente esențiale din care s-a clădit universul în miturile cosmogonice ale popoarelor lumii”, *apa* „e simbolul materiei prime, al stihiei regenerării și al izvorului vieții”; *șarpele* este simbolul creștin al răului [7, p. 38]; *gura* este organ al vorbirii și al nutriției, fiind și „simbolul forței creatoare, al medierii, dar și al distrugerii” [7, p. 171];

- *ac* este un element periferic al imaginarului, slab marcat simbolic, iar acul ca ustensilă nu-și modifică funcționalitatea în experiența socială.

Muabilitatea elementelor din a doua serie are, de asemenea, explicații diferite:

- *bea* prezintă discontinuități, în primul rând, în virtutea modificării câmpului semantic *băuturi*, condiționată de evoluția socială;

- *bătrân* și *război* trimit la realități marcate social, care depind: primul – de structura socială și de poziția bătrânului acceptată în societate, iar al doilea – de frecvența fenomenului și impactul acestuia; modificarea valențelor sociale ale acestor elemente se repercutează asupra configurației lor imagistice.

BDD-A27848 © 2018 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:05:01 UTC)

Referințe bibliografice

1. Wilhelm von Humboldt, *Despre diversitatea structurală a limbilor și influența ei asupra dezvoltării spirituale a umanității*. Versiune românească, introducere, notă asupra traducerii, tabel cronologic, bibliografie și indici de Eugen Munteanu, Editura Humanitas, București, 2008.
2. Eugeniu Coșeriu, *Lecții de lingvistică generală.* Traducere din limba spaniolă de Eugenia Bojoga. Cuvânt înainte de Mircea Borcilă, Chișinău, Editura ARC, 2000.
3. Ion Oprea, *Lingvistică și filozofie*, Iași, Institutul European, 1992.
4. Iuliu A. Zanne, *Proverbele românilor*. Vol. I-X. Prefață de G. Dem. Teodorescu, București, Socec, 1895-1903.
5. Gheorghe Popa, Ala Sainenco, Valentina Prițcan et al., *Dicționarul asociativ al limbii române.* Volumul I, Editura Junimea, Iași, 2016.
6. Iuliu A. Zanne, *Op. cit.*
7. Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri,* Vox, București, 2007.
8. Ivan Evseev, *op. cit.*

BDD-A27848 © 2018 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:05:01 UTC)